

**Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Ünite Değerlendirme Sorularının
Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre İncelenmesi**

**Investigation of Unit Evaluation Questions in Social Studies Textbooks
According to the Revised Bloom's Taxonomy***

Gizem Kaya Öksüz**

Fitnat Gürgil Ulusoy***

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 01.10.2024
Kabul Tarihi: 04.11.2024

Doi:

10.20296/tsadergisi.1559435

Anahtar Sözcükler:

*Yenilenmiş Bloom Taksonomisi
Sosyal Bilgiler Dersi
Sosyal Bilgiler Ders Kitapları
Ünite Değerlendirme Soruları*

ÖZET

Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin problem çözme, sorgulama ve yaratıcı düşünme gibi üst düzey düşünme becerilerini geliştirebilmeleri için, ders kitaplarındaki soruların bu becerileri destekleyici nitelikte olması gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı, 4., 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerinde hazırlanmış sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ünite değerlendirme sorularının Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nin Bilgi Birikimi ve Bilişsel Süreç Boyutlarına göre incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tercih edilerek veriler betimsel analizle değerlendirilmiştir. Araştırmanın veri kaynakları, TTKB'nin elektronik ortamından erişilen 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarıdır. Araştırma sonucunda, tüm sınıf düzeylerinde YBT'nin Bilgi Birikimi Boyutunda en çok olgusal bilgi birikimiyle, Bilişsel Süreç Boyutunda ise en çok hatırlama bilişsel süreç boyutuyla ilişkilendirme yapıldığı belirlenmiştir. Bu çalışma, programda üst düzey düşünme becerilerine yapılan vurguya rağmen, çeşitli sınıflardaki sosyal bilgiler ders kitaplarının öncelikle alt düzey bilişsel süreçlere odaklandığını ortaya koymuştur. Gelecekteki araştırmalarda, ders kitaplarında yer alan tüm soruların incelenmesi ve farklı taksonomilerle benzer çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Article Information

Submission: 01.10.2024
Acceptance: 04.11.2024

Doi:

10.20296/tsadergisi.1559435

Key Words:

*Revised Bloom Taxonomy
Social Studies Course
Social Studies Textbooks
Unit Evaluation Questions*

ABSTRACT

In order for students to develop higher-order thinking skills such as problem solving, questioning, and creative thinking in the social studies course, the questions in the textbooks should support these skills. This study aims to analyse the unit evaluation questions in social studies textbooks prepared at the 4th, 5th, 6th, and 7th grade levels according to RBT. In the study, the document analysis method was preferred. The data sources of the study were 4th, 5th, 6th, and 7th grade social studies textbooks accessed from the electronic environment of TTKB. As a result of the research, it was determined that in all grade levels, most associations were made with factual knowledge accumulation in the Knowledge Accumulation Dimension, and most associations were made with the cognitive process dimension of recall in the Cognitive Process Dimension. This study revealed that despite the emphasis on higher-order thinking skills in the curriculum, social studies textbooks in various grades focus primarily on lower-level cognitive processes. In future studies, it is recommended that all questions in the textbooks be analysed and similar studies be conducted with different taxonomies.

Atıf İçin

Kaya Öksüz, G. & Gürgil Ulusoy, F. (2025). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite değerlendirme sorularının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 29(2), 529-546. doi: tsadergisi.1559435

* Bu makale ilk yazarın ikinci yazar danışmanlığındaki tez çalışmasından üretilmiştir.

** Bilim Uzmanı, Ankara, gizemkayaoksuz@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8397-9389>

*** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Ankara, fgurgil@gazi.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3322-1438>

GİRİŞ

Ölçme ve değerlendirme, bilimsel araştırmaların temel unsurlarından olup, olayları gözlemleyip somut hale getirerek ileri düzeyde anlayış kazanmayı sağlar (Witkovsky & Frollo, 2020). Literatürde ölçme kavramı, çeşitli tanımlarla ifade edilmekte ve değerlendirmenin ön koşulu olarak kabul edilmektedir (Yaşar, 2020). Sistemlerin etkin yönetimi ve etkililiği hakkında nesnel sonuçlara ulaşmak için verilerin toplanması ve analiz edilmesi gereklidir (Suna, Şensoy, & Özer, 2021).

Eğitimde, ölçme ve değerlendirme, istenilen davranışları oluşturmak ve değerlendirmek amacıyla kritik bir role sahiptir (Ertürk, 1982). Öğretim programları, bireylerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlarda gelişimini hedeflerken, genellikle bilişsel yeterlikler önceliklidir (Özçelik, 2016). Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor yeterliklerin ölçülmesinde çeşitli yöntemler kullanılır (Başol, 2019). Yenilenmiş Bloom Taksonomisi, öğretim materyallerinin incelenmesi için faydalı bir çerçeve sunar (Näsström, 2009). Bu bağlamda, sosyal bilgiler dersi kazanımlarına ulaşılıp ulaşılmadığının ölçülmesi adına da bu taksonominin kullanılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere insan yaşamının toplumsal boyutunu zenginleştiren bilgileri farklı disiplinlerin katkılarıyla entegre eden; aktif, yaratıcı, demokratik ve çağdaş bireylerin yetişmesini amaçlayan bir ders olarak tanımlanmaktadır (Kaymakçı & Ata, 2012, s. 38). Bu dersin öğretim programında yer alan kavramlar, kazanımlar, beceriler ve değerlerin öğrencilere kazandırılması, ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle belirlenmektedir. Ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin dersin hedefleri doğrultusunda ne kadarını öğrendiklerini değerlendirme ve öğretmenlerin bu süreçte öğrencilerine geri bildirim sağlamasına olanak tanıyarak öğrenme sürecini desteklemektedir.

1956 yılında Benjamin Samuel Bloom editörlüğünde yayımlanan “The Taxonomy of Educational Objectives, The Classification of Educational Goals, Handbook I: Cognitive Domain” adlı kitap, eğitim hedeflerinin sınıflandırılması için bir taksonomi önermiştir. Bloom Taksonomisi (BT), eğitim hedeflerini ilgili alanlara hizmet edecek şekilde aşamalı ve hiyerarşik olarak düzenlemeyi amaçlamaktadır (Anderson, vd., 2001). Bu hiyerarşi, eğitim programlarının hedeflerinin ve öğrenme süreçlerinin planlanması ve değerlendirilmesinde temel bir araç olarak kullanılmaktadır. BT, bilişsel alanı altı ana basamakta sınıflandırmaktadır. Bu altı ana basamak; bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirmedir.

BT, yayımlandığı dönemde önemli bir eser olarak kabul edilmiş ve uzun yıllar boyunca dünya çapında geniş ilgi görmüştür. Ancak zaman içinde eğitim alanındaki değişimler ve toplumsal gereksinimler, bu taksonominin güncellenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Anderson ve arkadaşları (2001), BT’nin günümüz eğitimcileri için de anlamlı olabilmesi ve değişen bilgi, düşünce ve uygulamalara uyum sağlayabilmesi amacıyla bir güncelleme yapma kararı almıştır. Bu güncelleme çalışmaları sonucunda “A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom’s Taxonomy of Educational Objectives” adlı kitap yayımlanmış ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisi ortaya çıkmıştır.

YBT, öğrenme hedeflerini sınıflandırmak amacıyla kullanılan özel bir sınıflama yaklaşımıdır (Anderson vd., 2001). YBT, iki temel boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar: Bilgi Birikimi ve Bilişsel Süreçtir (Akbulut Taş & Karabay Turan, 2020; Sönmez, 2020). Sönmez’e (2020) göre, bu iki boyut arasında güçlü bir ilişki vardır ve öğrenciler, bilişsel sürecin herhangi bir boyutunda yer alan bilgileri etkin bir şekilde kullanabilmektedirler. Bu ilişkileri gösteren sınıflama tablosu (taksonomi tablosu), YBT’nin temel yapı taşlarından biridir. YBT’ye göre her hedef, bir fiil ve bir addan oluşan bir yapıyla ifade edilmektedir. Fiil, öğrencilerin yapması gereken bilişsel süreci belirtirken, ad ise öğrencilerin öğrenmesi beklenen bilgiyi temsil etmektedir. Örneğin, tarihi olayların kronolojik olarak sıralanması öğretildiğinde, “tarihi olaylar” kavramı bilgi boyutunu, “kronolojik sıralama” ise bilişsel süreç boyutunu temsil etmektedir.

YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu; olgusal bilgi birikimi, kavramsal bilgi birikimi, işlemsel bilgi birikimi ve üstbilişsel bilgi birikimi olmak üzere dört temel grupta kategorize edilmektedir. Ayrıca, bu dört temel grubun alt sınıflamalarına da ayrıntılı şekilde yer verilmektedir. YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutundaki ana ve alt gruplar şu şekilde açıklanabilir (Anderson & Krathwohl, 2010):

Olgusal bilgi alt boyutu; bir konu alanını kapsayan terimlerin veya öğelerin bilgisi olarak açıklanabilir. Kavramsal bilgi alt boyutunda; konu alanını kapsayan her türlü sınıflandırmalar, derecelendirmeler, ilke ve genelleme bilgileri ile kuram, model ve yapıların bilgisi yer almaktadır. İşlemsel bilgi alt boyutu; bir şeyin yapım aşamalarını kapsadığı gibi, konu alanıyla ilgili yöntemlerin, becerilerin, algoritma ve tekniklerin bilgisini de içermektedir. Üstbilişsel bilgi alt boyutu ise zihinsel süreçlerin farkındalığını kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu alt boyut; kişinin kendi seviyesinin farkında olması şeklinde de ele alınabilir.

YBT'nin Bilişsel Süreç Boyutu; hatırlama, anlama, uygulama, çözümleme, değerlendirme ve yaratma olmak üzere altı ana kategoriden oluşmaktadır. Bu altı ana grup, alt sınıflamalarla detaylandırılmıştır. YBT'nin Bilişsel Süreç Boyutundaki ana ve alt gruplar şu şekilde açıklanabilir (Anderson & Krathwohl, 2010): Hatırlama bilişsel süreç alt boyutu, kısaca bilgiyi geri çağırma ifade eder. Bu kategorinin alt grupları tanıma ve hatırlama olarak ele alınır. Anlama bilişsel süreç alt boyutu, farklı formlarda sunulan (yazılı, görsel vb.) bilgilerden bir anlayış geliştirilerek yorumda bulunmayı, örnekler sunmayı, farklı bilgilerle karşılaştırmayı kapsamaktadır. Tüm bunlara ilaveten açıklama yapma, özetleme yapma, kategorileştirme gibi alt başlıklar da yine anlama bilişsel alt boyutu kapsamında yer alır. Uygulama bilişsel süreç alt boyutu, öğrenilen bilginin bir göreve veya farklı bir duruma adapte edilmesini içermektedir. Bu kategorinin alt grupları, yapma ve yararlanmadır. Çözümleme bilişsel süreç alt boyutu; parçalara ayırma ya da parçalar arasındaki bağlantıları tespit etmeyi kapsamaktadır. Bu kategorinin alt grupları ise ayrıştırma, örgütleme ve irdelemedir. Değerlendirme bilişsel süreç alt boyutu; belirli ölçütler veya standartlar temelinde yargılara ulaşmayı içermektedir. Bu kategorinin alt grupları denetleme ve eleştirmedir. YBT'nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından en üst düzeyinde yer alan Yaratma kategorisi ise bileşenlerden yeni bir ürün veya yapı ortaya koymayı ifade etmektedir. Bu kategorinin alt grupları da oluşturma, planlama ve üretme şeklindedir.

Önceki çalışmalar incelendiğinde sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarını YBT'ye göre inceleyen pek çok araştırmaya alanyazında rastlamak mümkündür. Örneğin Demir (2015) 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programının genel amaçları, kazanımları ile Seviye Belirleme Sınavında sorulan sosyal bilgiler sorularını YBT'ye göre incelemiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile merkezi sınav soruları arasında uyumsuzluk olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer taraftan Özdemir, Altıok ve Baki (2015) 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (SBDÖP) yer alan kazanımları YBT'ye göre incelenmiştir. Araştırma sonucunda, incelenen kazanımların önemli bir bölümünün Bilgi Boyutu açısından kavramsal bilgi birikimi; Bilişsel Süreç Boyutu açısından ise anlama bilişsel süreç boyutlarına karşılık geldiği belirlenmiştir. Çakmak, Kaçar ve Bulut (2018) tarafından gerçekleştirilen bir diğer çalışmada ise 2018 öğretim programında belirtilen 5. sınıf kazanımlarının YBT'ye göre değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, kazanımların büyük bir kısmının olgusal bilgi boyutunda yer aldığı ve bu durumu kavramsal bilgi boyutunun takip ettiği belirlenmiştir. Bununla birlikte, aynı çalışmada işlemsel ve üstbilişsel bilgi boyutlarında herhangi bir kazanıma rastlanılmamıştır. Büyükalan Filiz ve Baysal (2019) ise 2018 programında bulunan kazanımları YBT'nin alt boyutlarına göre analiz etmiştir. Araştırma sonucunda, 4. ve 5. sınıf düzeyindeki kazanımların ağırlıklı olarak anlama bilişsel süreç boyutu ve kavramsal bilgi birikimi boyutunda yoğunlaştığı; buna karşın 6. ve 7. sınıf düzeyindeki kazanımların ise anlama ve çözümleme bilişsel süreç boyutu ve kavramsal bilgi birikimi boyutunda yoğunlaştığı belirlenmiştir. Gültekin ve Burak (2019) ise 2018 SBDÖP'de bulunan 4. sınıf kazanımlarını hem BT'ye hem de YBT'ye göre incelenmiştir. Araştırmada 4. sınıf kazanımlarının alt düzey düşünme becerilerini geliştirmeye olanak tanıdığı sonuçlarına varılmıştır. Eker ve Kuuk (2020) 2018 SBDÖP'de bulunan 5. sınıf kazanımları YBT'ye göre incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, Bilgi Birikimi Boyutu kapsamında en fazla kazanımın üstbilişsel bilgi birikimi alanında yer aldığı, Bilişsel Süreç Boyutu açısından ise kazanımların büyük ölçüde anlama düzeyinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Koç ve Öntaş (2020) da Türkiye, Singapur, Hong Kong ve Kanada'nın sosyal bilgiler öğretim programlarını YBT'ye göre incelemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının tamamının YBT'ye göre kavramsal bilgi birikimi boyutu ile anlama bilişsel süreç boyutlarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Önlen, Tatan ve İbret (2020) ise 2005 ve 2018 SBDÖP'lerde yer alan kazanımları YBT'nin Bilişsel Süreç Boyutuna göre incelemiştir. Araştırma sonucunda, YBT'ye göre 2005 ve 2018 programlarında

yer alan kazanımların genel olarak “hatırlama, anlama ve uygulama” aşamalarında yoğunluk kazandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bayer (2019) ise konum analizi ve mekân algılama becerileri kapsamında ders kitaplarını YBT’ye göre incelemeyi amaçlamıştır. Bayer’in elde ettiği araştırma bulgularına göre, sosyal bilgiler ders kitaplarında söz konusu becerilere ilişkin yer verilme durumunun genellikle YBT’nin alt düzey basamaklarıyla bağlantılı olduğu saptanmıştır. Ceylan (2019) 7. sınıf öğretim programı kazanımlarıyla; ders ve çalışma kitabında bulunan ünite değerlendirme sorularını YBT’ye göre karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırma sonucunda, programda yer alan kazanımların ve ünite değerlendirme sorularının YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutunda dengesiz bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca üstbilişsel bilgi birikimi boyutunda kazanımların yetersiz sayıda olduğu da belirlenmiştir. Özkara (2019), 7. sınıf ders kitabında bulunan soruları üst düzey düşünme becerileri açısından incelemiştir. Araştırma bulgularına göre, ders kitabında yer alan soruların çoğunlukla hatırlama ve anlama düzeylerinde yoğunlaştığı belirlenmiştir. Yine aynı çalışmada analiz, değerlendirme ve yaratma düzeylerinde ise yeterli sayıda soruya yer verilmediği de tespit edilmiştir. Büken (2021) çalışmada, SBDÖP’de yer alan coğrafya bilim dalına ilişkin kazanımlarla 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında yer alan coğrafya etkinliklerini YBT’ye göre incelemiştir. Araştırma sonucunda, incelenen kazanım ve etkinliklerin büyük oranda YBT’nin alt düzey boyutlarında yoğunlaştığı belirlenmiştir. Kayacan (2021), 6. sınıf ders kitabındaki ünite değerlendirme sorularını YBT’ye göre analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, YBT’nin uygulama basamağına dair örnek hiçbir soruya yer verilmediği; bunun yanında soruların çoğunlukla alt düzey düşünme becerilerini hedef aldığı belirlenmiştir. Elbay (2023), 2018 SBDÖP’de yer alan kazanımlar ile ders kitaplarında yer alan ünite değerlendirme sorularını YBT’ye göre incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada; kazanımların ağırlıklı olarak kavramsal bilgi birikimi boyutuna denk geldiği; fakat ders kitaplarında yer alan soruların büyük ölçüde olgusal bilgi birikimi ve hatırlama bilişsel süreç boyutunda olduğu, dolayısıyla kazanımlarla ders kitaplarındaki sorular arasında YBT’ye göre uyumsuzluk bulunduğu tespit edilmiştir.

Literatür taramasında, Kayacan (2021) tarafından Anadolu Yayıncılık 6. sınıf düzeyindeki; Elbay (2023) tarafından ise Tuna Yayıncılık 4. sınıf, Ata Yayıncılık 5. sınıf, Anadolu Yayıncılık 6. sınıf ve Ekoyay Yayıncılık 7. sınıf düzeyindeki ders kitaplarının incelendiği tespit edilmiştir. Ancak 2021 yılında MEB tarafından onaylanan 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeylerindeki tüm sosyal bilgiler ders kitaplarının YBT’ye göre incelenmediği görülmüştür. Bu bağlamda bu çalışmada, 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında MEB tarafından onaylanmış sosyal bilgiler ders kitaplarının tüm sınıf seviyeleri ve yayınevlerinin tamamındaki ünite değerlendirme sorularının bütüncül bir şekilde incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ünite değerlendirme sorularını YBT’nin boyutlarına göre incelemektir. Bu bağlamda, şu sorulara cevap aranmaktadır:

1. Tuna Yayıncılık tarafından yayımlanan 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan ünite değerlendirme soruları YBT’nin boyutlarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
2. Ata Yayıncılık ve MEB Yayıncılık tarafından yayımlanan 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ünite değerlendirme soruları YBT’nin boyutlarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
3. Anadol Yayıncılık ve MEB Yayıncılık tarafından yayımlanan 6. sınıf düzeyindeki sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ünite değerlendirme soruları YBT’nin boyutlarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?
4. Ekoyay, MEB1 ve MEB2 Yayıncılık tarafından yayımlanan 7. sınıf düzeyindeki sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ünite değerlendirme soruları YBT’nin boyutlarına göre nasıl bir dağılım göstermektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yaklaşımlarından doküman incelemesi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman incelemesi, hedeflenen olgu veya olgular konusunda bilgi veren yazılı materyallerin analizi temelinde gerçekleştirilen bir yaklaşımdır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Söz konusu yöntem, araştırma sorularını yanıtlamak veya belirli bir konuyu derinlemesine anlamak amacıyla yazılı materyallerin sistematik ve titiz bir şekilde incelenmesini içermektedir.

Araştırma, O’leary (2004) tarafından önerilen doküman incelemesi yöntemine dayanarak gerçekleştirilmiştir. Planlama aşamasında, 2021-2022 eğitim ve öğretim yılında MEB tarafından belirlenen sosyal bilgiler ders kitaplarının listesi incelenerek gerekli dokümanlar tespit edilmiş ve erişim yöntemleri planlanmıştır. Veri kaynaklarına erişim sürecinde, Ankara’da bulunan Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) ziyaret edilip ilgili kişilerden bilgi alınmıştır. Daha sonra MEB ve EBA’nın resmi internet siteleri detaylı bir şekilde incelenerek sekiz ders kitabına erişim sağlanmıştır. Bu süreçler, araştırmanın doküman incelemesi aşamasında kullanılan veri kaynaklarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Gözden geçirme aşamasında, toplanan ders kitapları MEB tarafından yayımlanan listedeki kitaplarla karşılaştırılmış ve geçerlilikleri değerlendirilmiştir. Sorgulama sürecinde, ders kitaplarına ilişkin künye bilgileri detaylı bir şekilde incelenmiş ve belgelenmiştir. Düşünme/İyileştirme aşamasında ise herhangi bir sorunla karşılaşılmamış, süreç başarılı bir şekilde yönetilmiştir. Son olarak, veri analizi aşamasında toplanan veriler detaylı bir şekilde analiz edilmiş ve elde edilen bulgular araştırmanın temel sonuçlarını oluşturmuştur. Bu süreçler, araştırmanın metodolojik çerçevesini oluşturarak sosyal bilgiler ders kitaplarının sistemli bir şekilde incelenmesini sağlamıştır.

Veri Kaynakları

2759 sayılı Tebliğler Dergisi’nde 2021-2022 eğitim ve öğretim yılı için MEB tarafından onaylanan sosyal bilgiler ders kitaplarının listesi (2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı Ders Kitapları, 2020) duyurulmuştur. Yapılan ziyaretler ve incelemeler sonucunda, 11.07.2022 tarihi itibarıyla TTKB’nin elektronik ortamından sekiz adet ders kitabına ulaşılmıştır. Kaya Öksüz (2024, s.42) tarafından künye bilgileri verilen sosyal bilgiler ders kitaplarından dördüncü sınıf düzeyinde bir, beşinci sınıf düzeyinde iki, altıncı sınıf düzeyinde iki ve yedinci sınıf düzeyinde de üç adet kitaba ulaşılmıştır. Yedinci sınıf hariç, tüm sınıf düzeyindeki kitaplar farklı yayınevleri tarafından yayımlanmıştır. Yedinci sınıf düzeyinde yer alan üç farklı kitaptan ikisi MEB Yayıncılık tarafından yayımlanmıştır. Karışıklık oluşturmaması için, Gökhan Gültekin, Murat Akpınar, Mustafa Nohutcu, Pınar Özerdoğan ve Seher Aygün tarafından hazırlanan sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı MEB1; Öznur Açıl, Hülya Güvenç, Ayşegül Hayta ve Sezcan Kılıç tarafından hazırlanan sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitabı ise MEB2 olarak kodlanmış ve araştırmada bu kodlamalar kullanılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma, Strauss ve Corbin tarafından tavsiye edilen betimsel analiz yöntemine uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Betimsel analiz yaklaşımı, önceden tanımlanmış temalara dayalı olarak elde edilen verilerin yorumlanmasını, düzenlenmesini ve raporlanmasını içerir (aktaran, Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 239-240). Araştırmada kullanılan yöntem dört aşamalı bir süreçten oluşmaktadır. İlk olarak, literatür taraması ve araştırma sorularının ışığında, çalışmanın çerçevesi Anderson vd. (2001, s. 36) tarafından geliştirilen YBT olarak belirlenmiştir. İkinci olarak, veri kaynağı olarak kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiş ve “ünite değerlendirme soruları” başlığında yer alan soruların tamamı araştırmanın kapsamına alınmıştır. Bu süreçte, sorular bölüm kodları ve sayıları kullanılarak kodlanmış ve ilgili veriler düzenlenmiştir. Üçüncü aşamada, sınıf düzeylerine ve öğrenme alanlarına göre başlıklandırılan bulgular tanımlanmıştır. Dördüncü ve son aşamada ise, bulgular yorumlanarak araştırmacı tarafından analiz edilmiş ve sonuç bölümünde okuyucuya sunulmuştur. Araştırmada, söz konusu ders kitaplarının her biri YBT’nin boyutları dikkate alınarak, ilk araştırmacı ve bir sosyal bilgiler eğitimi uzmanı tarafından ayrı ayrı incelenmiş ve ilişkilendirilmiştir. Güvenirliği tespit etmek amacıyla Miles ve Huberman’ın (1994) geliştirdiği formül kullanılmış ve kodlayıcılar arasındaki uyuma bakılmıştır. Kodlayıcılar arasındaki uyum %94,95 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmada YBT'ye göre analizleri yapılan ders kitaplarına ilişkin bulgulara bu bölümde yer verilmiştir.

Tuna Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 4” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT'nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 1. Tuna Yayıncılık tarafından yayımlanan “Sosyal Bilgiler 4” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT'nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular

Bilgi Birikimi Boyutu		Bilişsel Süreç Boyutu													
		Alt Düzey Bilişsel Alanlar						Üst Düzey Bilişsel Alanlar							
		Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Olgusal		120	60,61	13	6,57	-	-	-	-	1	0,51	2	1,01	136	68,7
Kavramsal		36	18,18	15	7,57	-	-	-	-	1	0,51	1	0,51	53	26,77
İşlemsel		5	2,52	-	-	4	2,02	-	-	-	-	-	-	9	4,54
Üstbilişsel		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam		161	81,31	28	14,14	4	2,02	-	-	2	1,01	3	1,52	198	100

Tuna Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 4” adlı kitapta toplam 198 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Tablo 1’de yer alan Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 136 soru olgusal, 53 soru kavramsal ve 9 soru işlemsel bilgi birikimi boyutları ile ilişkilendirilirken; üstbilişsel bilgi birikimi boyutu ile ilişkilendirme yapılamamıştır. Bilişsel Süreç Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 161 sorunun hatırlama, 28 sorunun anlama, 4 sorunun uygulama, 2 sorunun değerlendirme ve 3 sorunun yaratma alt boyutlarıyla temsil edildiği tespit edilmiştir. Öte taraftan çözümleme alt boyutu ile herhangi bir ilişkilendirme yapılamamıştır. Olgusal bilgi birikimi boyutu ve yaratma bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirilen soru örneği Şekil 1’de sunulmuştur:

Olgusal bilgi birikimi ve değerlendirme bilişsel süreç boyutlarına ilişkin soru örneği:

1. Sizden ülkemiz ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik önerilerde bulunmanız istenseydi neler önerirdiniz?

Şekil 1. “Sosyal Bilgiler 4” adlı kitapta yer alan (Tüysüz, 2021, s. 197) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 1’de sunulan soru örneği, YBT'nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik çalışmaları kapsamı nedeniyle olgusal bilgi birikimi boyutu ile; YBT'nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden bu ilişkileri geliştirmeye yönelik önerilerde bulunmaları beklendiğinden yaratma bilişsel süreç boyutuyla ilişkilendirilmiştir.

Ata Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 5” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT'nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 2. Ata Yayıncılık tarafından yayımlanan “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT'nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular

Bilgi Birikimi Boyutu		Bilişsel Süreç Boyutu													
		Alt Düzey Bilişsel Alanlar						Üst Düzey Bilişsel Alanlar							
		Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Olgusal		40	35,71	25	22,32	-	-	1	0,89	-	-	-	-	66	58,93
Kavramsal		20	17,86	22	19,64	-	-	-	-	-	-	1	0,89	43	38,39
İşlemsel		-	-	1	0,89	2	1,79	-	-	-	-	-	-	3	2,68
Üstbilişsel		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam		60	53,57	48	42,86	2	1,79	1	0,89	-	-	1	0,89	112	100

Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitapta toplam 112 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Tablo incelendiğinde Bilgi Birikimi Boyutu açısından 66 sorunun olgusal, 43 sorunun kavramsal ve 3 sorunun işlemsel bilgi birikimi boyutları ile ilişkilendirildiği; buna karşın üstbilişsel bilgi birikimi boyutu ile herhangi bir ilişkilendirme

yapılamadığı görülmektedir. Bilişsel Süreç Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 60 sorunun hatırlama, 48 sorunun anlama, 2 sorunun uygulama, 1 sorunun çözümleme ve 1 sorunun yaratma boyutları ile ilişkilendirildiği; buna karşın değerlendirme bilişsel süreç boyutu ile herhangi bir ilişkilendirme yapılamadığı tespit edilmiştir. Bu sorulardan, kavramsal bilgi birikimi boyutu ile yaratma bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirilen soru örneği Şekil 2’de sunulmaktadır.

4. Sivil toplum örgütleri ve resmî kurumların benzer ve farklı yönlerini içeren bir şema hazırlayınız.

Şekil 2. “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitapta yer alan (Harut, 2021, s.157) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 2’de sunulan soru örneği, YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, kurum ve kuruluşların benzerlikleri ile farklılıklarını sınıflandırma bilgisini kapsamaması nedeniyle kavramsal bilgi birikimi boyutu ile; YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden grafik düzenleyici oluşturmalarının beklenmesi sebebiyle de yaratma bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

MEB Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 5” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT’nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 3. MEB Yayıncılık tarafından yayımlanan “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular

Bilgi Birikimi Boyutu				Bilişsel Süreç Boyutu													
				Alt Düzey Bilişsel Alanlar						Üst Düzey Bilişsel Alanlar							
				Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
				<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Olgusal				67	38,07	22	12,5	-	-	-	-	-	-	-	-	89	50,57
Kavramsal				57	32,39	24	13,64	-	-	-	-	-	-	-	-	81	46,03
İşlemsel				5	2,83	1	0,57	-	-	-	-	-	-	-	-	6	3,4
Üstbilişsel				-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam				129	73,3	47	26,7	-	-	-	-	-	-	-	-	176	100

MEB Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitapta toplam 176 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Tablo 3’te yer alan Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulgulara baktığımızda; 89 sorunun olgusal, 81 sorunun kavramsal ve 6 sorunun işlemsel bilgi birikimi boyutları ile ilişkilendirildiği; diğer taraftan üstbilişsel bilgi birikimi boyutu ile herhangi bir ilişkilendirme yapılamadığı görülmektedir. Bilişsel Süreç Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 129 sorunun hatırlama ve 47 sorunun da anlama boyutları ile ilişkilendirildiği; öte yandan uygulama, çözümleme, değerlendirme ve yaratma bilişsel süreç boyutları ile ilişkilendirme yapılamadığı tespit edilmiştir. Bu sorulardan, kavramsal bilgi birikimi boyutu ve anlama bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirilen soru örneği Şekil 3’te sunulmaktadır.

C. Aşağıdaki toplumsal ihtiyaçların numaralarını ilgili oldukları kurumun başındaki parantezin içine yazınız.					
1. eğitim	2. sağlık	3. güvenlik	4. adalet	5. haberleşme	6. kültür
() Polis merkezi	() adliye	() PTT	() Müze	() okul	() aile sağlığı merkezi

Şekil 3. “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitapta yer alan (Evirgen, Özkan & Öztürk, 2021, s.167) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 3’te sunulan soru örneği YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçları karşılayan kurumların bilgisini kapsamaması sebebiyle kavramsal bilgi birikimi boyutu ile; Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden toplumsal ihtiyaçlara dair bilgileri doğru bir şekilde sınıflandırmasının beklenmesi nedeniyle de anlama bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

Anadol Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 6” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT’nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 4. *Anadol Yayıncılık tarafından yayımlanan “İlkokul Sosyal Bilgiler 6” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular*

Bilgi Birikimi Boyutu	Bilişsel Süreç Boyutu											
	Alt Düzey Bilişsel Alanlar						Üst Düzey Bilişsel Alanlar					
	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Çözümleme	Değerlendirme	Yaratma	Toplam					
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Olgusal	146	50,52	35	12,1	-	-	2	0,69	-	-	4	1,38
Kavramsal	61	21,11	31	10,73	-	-	2	0,69	1	0,35	2	0,69
İşlemsel	3	1,04	1	0,35	-	-	1	0,35	-	-	-	-
Üstbilişsel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	210	72,66	67	23,18	-	-	5	1,73	1	0,35	6	2,08

Anadol Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 6” adlı kitapta toplam 289 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Tablo 4’te yer alan veriler incelendiğinde Bilgi Birikimi Boyutu açısından 187 sorunun olgusal, 97 sorunun kavramsal ve 5 sorunun işlemsel bilgi birikimi boyutları ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Diğer taraftan üstbilişsel bilgi birikimi boyutu ile herhangi bir ilişkilendirme yapılamamıştır. Bilişsel Süreç Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 210 sorunun hatırlama, 67 sorunun anlama, 5 sorunun çözümleme, 1 sorunun değerlendirme ve 6 sorunun da yaratma boyutları ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bilişsel Süreç Boyutunun uygulama alt boyutu ile herhangi bir ilişkilendirme de yapılamamıştır. Bu sorulardan, olgusal bilgi birikimi ile yaratma bilişsel süreç boyutuna yönelik soru örneği Şekil 4’te sunulmaktadır.

E.

Yaşadığımız bir soruna çözüm getirirken nasıl davranmamız gerektiğiyle ilgili bir metin yazınız. Metni yazarken aşağıda verilen ifadelerden yararlanabilirsiniz.

özgürlük, hak, sorumluluk, kusurlu ürün, Tüketici Hakları Hakem Heyeti

Şekil 4. “Sosyal Bilgiler 6” adlı kitapta yer alan (Şahin, 2021, s.35) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 4’te sunulan soru örneği, YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, günlük yaşama dair gereksinimler ile karşılaşılan sorunlarına yönelik bilgileri içermesi nedeniyle Bilgi Birikiminin olgusal basamağı ile ilişkilendirilmiştir. YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden kendilerinin oluşturacağı metinler yazmalarını istemesi sebebiyle de yaratma alt boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

MEB Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 6” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT’nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 5. *MEB Yayıncılık tarafından yayımlanan “İlkokul Sosyal Bilgiler 6” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular*

Bilgi Birikimi Boyutu	Bilişsel Süreç Boyutu											
	Alt Düzey Bilişsel Alanlar						Üst Düzey Bilişsel Alanlar					
	Hatırlama	Anlama	Uygulama	Çözümleme	Değerlendirme	Yaratma	Toplam					
	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>	<i>f</i>	<i>%</i>
Olgusal	75	42,37	29	16,38	-	-	-	-	2	1,13	-	-
Kavramsal	36	20,33	32	18,08	-	-	1	0,56	-	-	-	-
İşlemsel	-	-	2	1,13	-	-	-	-	-	-	-	-
Üstbilişsel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	111	62,71	63	35,59	-	-	1	0,56	2	1,13	-	-

MEB Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 6” adlı kitapta toplam 177 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Tablo 5’te yer alan Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 106 sorunun olgusal, 69 sorunun kavramsal ve 2 sorunun işlemsel bilgi birikimi boyutları ile ilişkilendirildiği; diğer taraftan üstbilişsel bilgi birikimi boyutu ile hiçbir ilişkilendirme yapılmadığı tespit edilmiştir. Bilişsel Süreç Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 111 sorunun hatırlama, 63 sorunun anlama, 1 sorunun çözümleme ve 2 sorunun da değerlendirme boyutları ile ilişkilendirildiği; öte yandan uygulama ve yaratma bilişsel süreç boyutları ile ilişkilendirme yapılmadığı belirlenmiştir. Bu sorulardan, kavramsal bilgi birikimi ile çözümleme bilişsel süreç boyutuna yönelik soru örneği Şekil 5’te sunulmaktadır.

18. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde yönetim yapısını oluşturan yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Şekil 5. “Sosyal Bilgiler 6” adlı kitapta yer alan (Yıldırım, Kaplan, Kuru, & Yılmaz, 2021, s.225) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 5’te sunulan soru örneği, YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, sorunun bir yapı ve onun öğeleri arasındaki ilişkiyi ele alması açısından kavramsal bilgi birikimi boyutu ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Aynı soru YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden devletin temel kuvvetleri arasındaki ilişkiyi tespit etmeleri istendiği için çözümleme boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

MEB1 Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 7” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT’nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 6. MEB1 Yayıncılık tarafından yayımlanan “İlkokul Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular

Bilgi Birikimi Boyutu		Bilişsel Süreç Boyutu													
		Alt Düzey Bilişsel Alanlar						Üst Düzey Bilişsel Alanlar							
		Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Olgusal		70	65,42	12	11,21	-	-	-	-	-	-	-	-	82	76,64
Kavramsal		11	10,28	13	12,15	-	-	1	0,93	-	-	-	-	25	23,36
İşlemsel		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Üstbilişsel		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam		81	75,7	25	23,36	-	-	1	0,93	-	-	-	-	107	100

MEB1 Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta toplam 107 adet ünite değerlendirme sorusu bulunmaktadır. Tablo 6’da yer alan Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 82 sorunun olgusal ve 25 sorunun kavramsal bilgi birikimi boyutları ile ilişkilendirildiği; buna karşın işlemsel ve üstbilişsel alt boyutları ile herhangi bir ilişkilendirme yapılmadığı tespit edilmiştir. Bilişsel Süreç Boyutuna yönelik bulgulara göre ise 81 sorunun hatırlama, 25 sorunun anlama ve 1 sorunun da çözümleme boyutları ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Öte yandan uygulama, değerlendirme ve yaratma alt boyutları ile herhangi bir ilişkilendirme yapılmadığı da tespit edilmiştir. Söz konusu sorulardan, kavramsal bilgi birikimi boyutu ile çözümleme bilişsel süreç boyutlarını yansıtan soru örneği Şekil 6’da sunulmuştur.

Aşağıdaki soruların cevaplarını verilen boşluğa yazınız.

“Son ağaç kesildiğinde, son nehir kurduğunda, son balık tutulduğunda paranın yenilemeyeceğini göreceksiniz.”

Yukarıdaki Kızıldere atasözünde küresel sorunların hangi yönüne değinilmiştir?

Şekil 6. “Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta yer alan (Gültekin, Akpınar, Nohutcu, Özerdoğan & Aygün, 2021, s.239) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 6’da sunulan soru örneği, YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, uzmanlar tarafından belirlenmiş küresel sorunlara dair bilgileri içerdiğinden kavramsal bilgi birikimi boyutu ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Aynı soru YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden Kızılderili atasözünü analiz ederek küresel sorunların hangi yönüne atıfta bulunulduğunu açıklamaları istendiğinden çözümleme boyutu ile ilişkilendirilmiştir.

MEB2 Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 7” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT’nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 7. MEB2 Yayıncılık tarafından yayımlanan “İlkokul Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular

Bilgi Birikimi Boyutu	Bilişsel Süreç Boyutu													
	Alt Düzey Bilişsel Alanlar								Üst Düzey Bilişsel Alanlar					
	Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Olgusal	96	58,18	17	10,30	-	-	1	0,61	-	-	-	-	114	69,09
Kavramsal	21	12,73	26	15,76	-	-	-	-	1	0,61	2	1,21	50	30,30
İşlemsel	-	-	-	-	1	0,61	-	-	-	-	-	-	1	0,61
Üstbilişsel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	117	70,91	43	26,06	1	0,61	1	0,61	1	0,61	2	1,21	165	100

MEB2 Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta toplam 165 adet ünite değerlendirme sorusuna yer verildiği görülmektedir. Tablo 7’de yer alan Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 114 sorunun olgusal, 50 sorunun kavramsal ve 1 sorunun da işlemsel bilgi birikimi boyutları ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Diğer yandan ise üstbilişsel bilgi birikimi boyutu ile hiçbir ilişkilendirme yapılmadığı da tespit edilmiştir. Bilişsel Süreç Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 117 sorunun hatırlama, 43 sorunun anlama, 1 sorunun uygulama, 1 sorunun çözümleme, 1 sorunun değerlendirme ve 2 sorunun da yaratma boyutu ile ilişkilendirildiği saptanmıştır. Söz konusu sorulardan, kavramsal alt boyutu ile yaratma alt boyutlarına yönelik soru örneği Şekil 7’de sunulmuştur.

1. Olumlu iletişime örnek cümleler oluşturunuz.

Şekil 7. “Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta yer alan (Açıl, Güvenç, Hayta & Kılıç, 2021, s.35) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 7’de sunulan soru örneği, YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, olumlu iletişim becerisine dair bilgileri kapsamı sebebiyle kavramsal bilgi birikimi boyutuyla; YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden söz konusu bilgiye dayanarak örnek cümleler kurmaları istendiği için de yaratma bilişsel süreç boyutuyla ilişkilendirilmiştir.

Ekoyay Yayıncılık Tarafından Yayımlanan “Sosyal Bilgiler 7” Adlı Kitapta Yer Alan Ünite Değerlendirme Sorularının YBT’nin Boyutlarına Göre Dağılımı

Tablo 8. Ekoyay Yayıncılık tarafından yayımlanan “İlkokul Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin boyutlarına göre incelenmesine ilişkin bulgular

Bilgi Birikimi Boyutu		Bilişsel Süreç Boyutu													
		Alt Düzey Bilişsel Alanlar						Üst Düzey Bilişsel Alanlar							
		Hatırlama		Anlama		Uygulama		Çözümleme		Değerlendirme		Yaratma		Toplam	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Olgusal		158	67,23	27	11,49	-	-	3	1,28	-	-	-	-	188	80
Kavramsal		24	10,21	17	7,23	-	-	3	1,28	-	-	1	0,43	45	19,15
İşlemsel		-	-	-	-	2	0,85	-	-	-	-	-	-	2	0,85
Üstbilişsel		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam		182	77,45	44	18,72	2	0,85	6	2,55	-	-	1	0,43	235	100

Ekoyay Yayıncılık tarafından yayımlanan “Sosyal Bilgiler 7” adlı kitapta toplam 235 adet ünite değerlendirme sorusuna yer verildiği görülmektedir. Tablo 8’de yer alan Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulgulara göre; 188 sorunun olgusal, 45 sorunun kavramsal ve 2 sorunun işlemsel bilgi

birikimi boyutlarıyla temsil edildiği; buna karşın üstbilişsel bilgi birikimi boyutuna dair herhangi bir ilişkilendirmeye rastlanılmadığı tespit edilmiştir. Veriler, Bilişsel Süreç Boyutuna ilişkin bulgulara göre incelendiğinde ise 182 sorunun hatırlama, 44 sorunun anlama, 2 sorunun uygulama, 6 sorunun çözümleme ve 1 sorunun da yaratma boyutuyla bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan analizler neticesinde değerlendirme bilişsel süreç boyutuyla hiçbir ilişkilendirme yapılmadığı da belirlenmiştir. Söz konusu sorulardan, kavramsal alt boyutu ile yaratma alt boyutlarına yönelik ilişkilendirilen soru örneği Şekil 8’de sunulmuştur.

21. Üç tane küresel sorun belirleyerek bu sorunların çözümüne ilişkin önerilerinizi yazınız.

Şekil 8. “Sosyal Bilgiler 8” adlı kitapta yer alan (Azer, 2021, s. 227) ünite değerlendirme soru örneği.

Şekil 8’de sunulan soru örneği, YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutu açısından incelendiğinde, uzmanlarca belirlenen küresel sorunlar konusuna ilişkin bilgileri kapsamı nedeniyle kavramsal bilgi birikimi alt boyutuyla; YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutu açısından incelendiğinde ise öğrencilerden kendilerinin tespit edeceği küresel sorunlara çözüm önerileri geliştirmelerini kapsamı nedeniyle de yaratma bilişsel süreç alt boyutuyla ilgili bulunmuştur.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Son yıllarda çok sayıda görsel, işitsel, basılı ve dijital eğitim materyali geliştirilmesine rağmen, ders kitapları hala sınıflarda en temel başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir (Woodward, 1993; Akt. Doğan & Torun, 2018, s. 112). Ders kitapları, öğretmenler için öğretimi yönlendiren temel bir rehber işlevi görmektedir (Tindall, 1996, s. 11). Öğretmenler, derslerini genellikle ders kitaplarına göre yapılandırmakta, sınıf içi etkinlikler ve ev ödevlerini ders kitabının içeriğine uygun şekilde düzenlemektedir (Schug, Western, & Enochs, 1997; Akt. Doğan & Torun, 2018, s. 112).

Ülkemizdeki ilk ve orta dereceli okullarda kullanılan ders kitapları, MEB’in denetiminde, Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğindeki içerik, dil, anlatım, öğretme, ölçme ve tasarım kriterlerine uygun olarak hazırlanmakta ve Talim Terbiye Kurulu onayından geçerek kullanılmaktadır (MEB, 2018).

Yapılandırmacı kuramın benimsenmesiyle birlikte ortaya çıkan kavramsal çerçeve, hem öğrenme süreçlerini hem de değerlendirme yaklaşımlarını derinlemesine etkilemiş ve bu yeni paradigma, öğrenmede öğrencinin aktif rol almasını teşvik ederken, değerlendirme süreçlerinde geleneksel yöntemlerin ötesine geçerek alternatif uygulamalara da kapı aralamıştır (Yurdabakan, 2012). YBT, öğretim materyallerinin incelenmesi ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için faydalı bir çerçeve sunar (Näsström, 2009). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite değerlendirme sorularının YBT’nin boyutlarına göre incelenmesini amaçlayan bu çalışmada, şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Tuna Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 4” adlı kitapta yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutuna göre incelenmesine ilişkin bulgulara göre; toplam 198 soru bulunduğu, bu soruların yarıdan fazlasının olgusal bilgi birikimi boyutunda yer aldığı ve onu kavramsal basamakta yer alan soruların izlediği ve üstbilişsel bilgi birikimi boyutunda ise ilişkilendirilme yapılamadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bilişsel Süreç Boyutundaki bulgulara göre; toplam 198 sorudan yarısının fazlasının hatırlama bilişsel süreç boyutunda yer aldığı ve onu anlama bilişsel süreç boyutunun takip ettiği, çözümleme bilişsel süreç boyutunda ise ilişkilendirilme yapılamadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Tuna Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 4” adlı kitaptaki soruların büyük çoğunluğu, en alt düzey bilişsel alanı temsil ettiği tespit edilmiştir. 2018 SBDÖP’de yer alan 4. sınıf kazanımları inceleyen önceki araştırmalar (Büyükalın Filiz ve Baysal, 2019; Elbay, 2023; Gültekin ve Burak, 2019; Kardaş İşler, 2023; Koç ve Öntaş, 2020) da benzer şeklide 4. sınıf kazanımlarının büyük ölçüde alt düzey bilişsel alanları temsil ettiği sonucuna varılmıştır. Ders kitaplarının hazırlanmasında ilgili dersin öğretim programı temel rehber niteliğindedir. Öğretim süreci sonunda beklenen hedefler, içerik, ölçme değerlendirme gibi önemli sacayaklarında öğretim programları kritik araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıç ve Seven, 2002). Bu durum; eğitim materyallerinin, öğrencilerin daha yüksek düzeyde düşünme becerilerini geliştirmelerini desteklemekte sınırlı kaldığını ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, Büyükalın Filiz ve Baysal (2019), Elbay (2023) Gültekin ve Burak (2019), Kardaş İşler’in (2023)

ile Koç ve Öntaş'ın (2020) çalışmaları ile araştırmanın bu sonucu paralellik göstermektedir. Söz konusu bulgu, mevcut öğretim programlarının ve ders kitaplarının daha dengeli bir bilişsel gelişim sağlaması için revize edilmesi gerekliliğini göstermektedir.

Ata ve MEB Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitaplarda yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT'nin Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulguları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, her iki kitapta da yer alan ünite değerlendirme sorularının büyük çoğunluğunun olgusal bilgi birikimi boyutunda olduğu ve bunu kavramsal bilgi birikimi boyutunun izlediği ve üstbilişsel bilgi birikimi boyutunda ilişkilendirme yapılamadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bilişsel Süreç Boyutundaki bulgulara göre, Ata Yayıncılık tarafından yayımlanan ders kitabında uygulama, çözümleme, yaratma bilişsel süreç boyutunda sorulara çok az yer verilirken, değerlendirme bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirme yapılamadığı; buna karşın MEB Yayıncılık tarafından yayımlanan ders kitabında ise uygulama, çözümleme, değerlendirme ve yaratma boyutları ile ilişkilendirme yapılamadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle, Ata ve MEB Yayıncılık tarafından yayımlanan “Sosyal Bilgiler 5” adlı kitaplardaki soruların büyük bir kısmı, en alt düzey bilişsel alanla ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Çakmak, Kaçar ve Bulut (2018) tarafından yapılan çalışmada, 2018 SBDÖP'de yer alan 5. sınıf kazanımlarının YBT'ye göre büyük çoğunluğunun olgusal ve kavramsal bilgi birikimi boyutlarında yer aldığı, işlemsel ve üstbilişsel bilgi boyutlarında ise herhangi bir kazanımın bulunmadığı belirtilmiştir. Artvinli ve Kıyanççek (2019) çalışmalarında, sosyal bilgiler ders kitabında yer alan tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisine yönelik etkinlikleri YBT'nin bilişsel süreç boyutuna göre incelemiştir ve etkinliklerin yüksek oranda alt düzey bilişsel becerileri geliştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Bayer'in (2019) 5. sınıf ders kitaplarındaki mekân algılama ve konum analizi becerilerini YBT'ye göre incelediği çalışmasında, bu becerilerin ağırlıklı olarak alt düzey düşünme becerileriyle ilişkilendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Büyükalın Filiz ve Baysal (2019), Koç ve Öntaş (2020) ve Önlü, Tatan ve İbret'in (2020) çalışmalarının sonuçları, 2018 SBDÖP'de yer alan 5. sınıf kazanımlarının YBT'ye göre büyük ölçüde alt düzey bilişsel süreçlere odaklandığını ortaya koymaktadır. Çakmak, Kaçar ve Bulut (2018), Artvinli ve Kıyanççek (2019), Büyükalın Filiz ve Baysal (2019) ve Koç ve Öntaş'ın (2020) çalışmaları ile bu çalışmanın sonuçları paralellik göstermektedir. Eker ve Kuuk (2020) tarafından yapılan çalışmada, 2018 SBDÖP'de yer alan 5. sınıf kazanımlarının YBT'ye göre daha çok üstbilişsel bilgi ve işlemsel bilgi boyutlarında yoğunlaştığı, olgusal bilgiye yönelik kazanımların ise en az sayıda olduğu tespit edilmiştir. Yapılandırmacı yaklaşıma göre, öğrencilerin bilgiyi aktif bir şekilde inşa etmeleri ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirmeleri, etkili bir öğrenme süreci için kritik öneme sahiptir. Ancak, SBDÖP'de üst düzey bilişsel süreçleri ve bilgi boyutlarını hedefleyen kazanımların varlığına rağmen, bu çalışmanın sonuçlarına göre ders kitaplarındaki ünite değerlendirme sorularının büyük çoğunluğunun daha çok alt düzey bilişsel süreçler (hatırlama ve anlama) ile ilişkili olması, yapılandırmacı yaklaşımın tam anlamıyla ders kitaplarına yansıtılamadığını göstermektedir. Bu durum, ders kitabı ile öğretim programı arasında bilişsel düzeyler açısından bir tutarsızlık olduğunu da ortaya koymaktadır. Programın hedeflediği üst düzey düşünme becerileri ders kitabında yeterince desteklenmemekte, özellikle uygulama, çözümleme, değerlendirme ve yaratma gibi bilişsel süreçlere yer verilmemektedir. Dolayısıyla, öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirme fırsatları kısıtlanmakta ve yapılandırmacı yaklaşımın temel ilkelerinden olan bilginin inşası süreci ders kitaplarında sınırlı kalmaktadır. Ders kitaplarının, öğretim programına uygun olarak daha fazla üst düzey bilişsel süreç ve bilgi boyutlarını içerecek şekilde revize edilmesi, yapılandırmacı yaklaşımın etkin bir şekilde uygulanabilmesi açısından da gereklidir. Yiğit (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, MEB Yayıncılık tarafından hazırlanan 2018 basımı 5. sınıf ders kitabındaki soruların üst düzey bilişsel alanlarla ilgili olduğu belirtilmiştir. Yiğit'in çalışmasındaki üst düzey bilişsel alanla ilgili soru oranı %54,66 iken; alt düzey bilişsel alanlarla ilgili soruların oranı %45,32'dir. Bu durum, bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Bu durumun oluşmasında nitel çalışmalardaki kodlayıcı farklılığı etkili olabilir. Öte taraftan Yiğit'in (2021) çalışmasında, sorular ile yaratma bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirme yapılamaması sonucu bu çalışmanın sonucu ile paralellik göstermektedir. Elbay (2023) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, Ata Yayıncılık tarafından hazırlanan 5. sınıf düzeyindeki ders kitabı incelenmiştir. Elbay (2023) tarafından tamamlanan çalışmanın sonuçlarıyla, bu çalışmanın sonuçları benzerlik göstermektedir.

Anadol ve MEB Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 6” adlı kitaplarda yer alan soruların YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutuna ilişkin bulguları karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, her iki kitapta da yer alan ünite değerlendirme sorularının büyük çoğunluğunun olgusal bilgi birikimi boyutunda olduğu ve bunu kavramsal bilgi birikimi boyutunun izlediği ve üstbilişsel bilgi birikimi boyutunda ilişkilendirme yapılmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bilişsel Süreç Boyutundaki bulgulara göre; Anadolu Yayıncılık tarafından yayımlanan ders kitabında çözümleme, değerlendirme ve yaratma bilişsel süreç boyutunda sorulara çok az yer verilirken, uygulama bilişsel süreç boyutu ile ilişkilendirme yapılmadığı; MEB Yayıncılık tarafından yayımlanan ders kitabında ise çözümleme ve değerlendirme bilişsel süreç boyutunda sorulara çok az yer verilirken, uygulama ve yaratma bilişsel süreç boyutları ile ilişkilendirme yapılmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Diğer bir ifadeyle Anadolu ve MEB Yayıncılık tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler 6” adlı kitaplardaki ünite değerlendirme sorularının çoğunluğunun, en alt düzey bilişsel alanı temsil ettiği söylenebilir. Artvinli ve Kıyanççek (2019) çalışmalarında tablo, grafik hazırlama becerisine yönelik 6. sınıf düzeyi etkinlikleri YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutuna göre incelemiştir ve bu etkinliklerin yüksek oranda alt düzey bilişsel becerileri geliştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Bayer’in (2019) 6. sınıf düzeyindeki konum analizi ve mekân algılama becerilerini YBT’ye göre incelediği çalışmada, bu becerilerin ağırlıklı olarak alt düzey düşünme becerileriyle ilişkilendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Büyükalın Filiz ve Baysal (2019) ve Önlen, Tatan ve İbret’in (2020) çalışmalarının sonuçları, 2018 SBDÖP’de yer alan 6. sınıf kazanımlarının YBT’ye göre büyük ölçüde alt düzey bilişsel süreçlere odaklandığını ortaya koymaktadır. Büken ve Artvinli (2021) tarafından yapılan çalışmada, 6. sınıf ders kitaplarında yer alan coğrafya etkinliklerinin büyük ölçüde alt düzey düşünme becerileriyle (hatırlama ve anlama) sınırlı kaldığı, buna karşılık üst düzey düşünme becerilerini (değerlendirme ve yaratma gibi) yeterince desteklemediği ifade edilmektedir. Bu çalışma ile Büken ve Artvinli’nin (2021) bulguları, ders kitaplarında bilgi aktarımının genellikle temel düzeyde kaldığını ve öğrencilere üstbilişsel beceriler kazandırma noktasında sınırlı kaldığını vurgulaması açısından benzerlik göstermektedir. Kayacan (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, 6. sınıf ders kitabı YBT’nin Bilişsel Süreç Boyutlarına göre incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre ders kitaplarındaki soruların %95,34’ü alt düzey bilişsel süreçlerle bağlantılıdır. Bu çalışmanın bulguları, Kayacan’ın (2021) çalışmasıyla da paralellik göstermektedir. Yiğit (2021) MEB Yayıncılık tarafından hazırlanan 6. sınıf ders kitabının incelediği çalışmada ise ilgili kitaptaki ünite değerlendirme sorularının yarıdan fazlasının üst düzey bilişsel alanlarla ilgili olduğu sonucuna varmıştır. Bu durum, bizim çalışmamızın sonuçlarıyla örtüşmemektedir. Yine söz konusu durumun oluşmasında da nitel çalışmalardaki kodlayıcı farklılığı etkili olabilir. Elbay (2023) tarafından gerçekleştirilen başka bir araştırmada ise 6. sınıf ders kitabında yer alan soruların büyük bir kısmının olgusal bilgi boyutunu temsil ettiği, buna karşın üstbilişsel bilgi boyutuna dair herhangi bir soruya rastlanılmadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda bizim çalışmamızla Elbay tarafından gerçekleştirilen araştırmanın bulgularının örtüştüğü söylenebilir.

7. sınıf düzeyi kitaplarda yer alan ünite değerlendirme sorularının YBT’nin Bilgi Birikimi Boyutuna dair bulguları incelendiğinde; her üç kitaptaki (MEB1, MEB2 ve Ekoyay) soruların büyük çoğunluğunun olgusal ve kavramsal bilgi boyutunu temsil ettiği sonucuna varılmıştır. Yine aynı sınıf düzeyi kitaplardaki soruların hiçbirinde üstbilişsel bilgi boyutuna dair soruya yer verilmediği de tespit edilmiştir. Bilişsel Süreç Boyutu açısından bulgular karşılaştırıldığında ise kitaplarda, bilişsel alanın üst basamaklarını temsil eden çözümleme, değerlendirme ve yaratma düzeyindeki sorulara ya hiç yer verilmediği ya da çok az sayıda yer verildiği saptanmıştır. Başka bir ifadeyle, “Sosyal Bilgiler 7” adlı kitaplardaki ünite değerlendirme sorularının çoğunluğu alt düzey bilişsel alanları temsil ettiği söylenebilir. Artvinli ve Kıyanççek (2019) yaptıkları araştırmada 7. sınıf düzeyi tablo ve grafik hazırlama becerisine yönelik etkinlik örneklerinin alt düzeyi temsil ettiği sonucuna varmıştır. Bayer (2019) de benzer şekilde konum analizi ve mekân algılama becerilerini alt düzey olarak kategorize etmiştir. Büyükalın Filiz ve Baysal’ın (2019) ise öğretim programlarında yer alan 7. sınıf düzeyi kazanımların alt düzeyde olduğunu ifade etmiştir. 7. sınıf düzeyi kazanımlarla ders kitabı ve çalışma kitabındaki soruları inceleyen Ceylan (2019) da YBT’ye göre dağılımın dengesiz olduğunu, üstbilişsel bilgi boyutuna yer verilmediğini tespit etmiştir. Özkaral (2019) MEB1 Yayıncılık tarafından hazırlanan kitabın alt bilişsel düzeyde; Elbay (2023) da Ekoyay Yayıncılık tarafından hazırlanan 7. sınıf kitabının alt bilişsel düzeyde olduğunu belirtmiştir. Büken ve Artvinli (2021) ise

7. sınıf ders kitaplarındaki coğrafya etkinliklerinin üst düzey bilişsel süreçlere odaklanmada sınırlı kaldığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, 7. sınıf düzeyinde elde edilen bulguların literatürle uyumlu olduğu söylenebilir.

Bu sonuçlar doğrultusunda, şu önerilerde bulunulmuştur:

- Gelecekte sosyal bilgiler ders kitaplarını hazırlayacak uzmanların, ünite değerlendirme sorularını oluştururken YBT'nin tüm boyutlarını göz önünde bulundurarak sorular arasında dengeli bir dağılım yapmaları önerilmektedir.
- Bu çalışma, sekiz farklı sosyal bilgiler ders kitabındaki ünite değerlendirme sorularının YBT'ye göre incelenmesini kapsamaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, ders kitaplarında yer alan tüm soruların YBT'ye göre incelenmesi yapılabilir. Böylelikle ders kitaplarının tamamındaki durum ortaya konulmuş olur.
- Çalışmada ünite değerlendirme soruları YBT'ye göre analiz edilmiştir; ancak, ilerleyen araştırmalarda farklı kategoriler içeren taksonomi veya sınıflamaların kullanılması, ders kitaplarındaki ünite değerlendirme sorularının niteliğini artırması için yeni fikirler sunabilir.
- Ayrıca hazırbulunuşluk ve pekiştirme türünde yer alan soruların da YBT çerçevesinde incelenmesi, öğrencilerin yeterliklerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve öğrenme süreçlerinin daha etkin desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, gelecekteki araştırmalarda bu tür soruların da YBT'ye göre analiz edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- 2021-2022 Eğitim Öğretim Yılı Ders Kitapları. (2020, Aralık-Ek). *Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi* (Arşiv No. 2759). TTKB Arşivi, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A., & Kılıç, S. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitabı* 7. MEB.
- Akbulut Taş, M., & Karabay Turan, A. (2020). Examining prospective teachers' analysis skills of instructional objectives according to revised Bloom's taxonomy. *Hacettepe University Journal of Education*, 35(3), 594-612. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1222471>
- Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (Eds.) (2010). *Öğrenme öğretim ve değerlendirme ile ilgili bir sınıflama: Bloom'un eğitimin hedefleri ile ilgili sınıflamasının güncelleştirilmiş biçimi* (D. A. Özçelik, Çev.). Pegem.
- Anderson, L. W., Krathwohl, D. R., Airasian, P. W., Cruikshank, K. A., Mayer, R. E., Pintrich, P. R., & Wittrock, M. C. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing, a: a revision of Bloom's taxonomy of educational objectives, abridged edition*. New York: Longman.
- Artvinli, E., & Kıyanççek, A., (2019, Nisan). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında beceri temelli etkinliklerin analizi*. 3. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bodrum.
- Azer, H. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitabı* 7. Ekoyay.
- Başol, G. (2019). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Pegem.
- Bayer, K. (2019, Ekim). *Mekân algılama ve konum analizi becerilerinin yenilenmiş Bloom taksonomisine göre sosyal bilgiler ders kitaplarında incelenmesi*. II. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Eskişehir.
- Büken, R. (2021). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile ders kitaplarındaki coğrafya kazanım ve etkinliklerinin yenilenmiş Bloom taksonomisindeki bilişsel süreç basamaklarına göre analizi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Büken, R., & Artvinli, E. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya etkinliklerinin yenilenmiş Bloom taksonomisine göre analizi. *TEBD*, 19(2), 1119-1142. <https://doi.org/10.37217/tebd.1019914>

- Büyükalın Filiz, S., & Baysal, S. B. (2019). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının revize edilmiş Bloom taksonomisine göre analizi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 234-253.
- Ceylan, Y. (2019). 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı, ders kitabı ve çalışma kitabının Krathwohl taksonomisine göre incelenmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Atatürk Üniversitesi.
- Corbin, J., & Strauss, A. (2014). *Basics of qualitative research: grounded theory procedures and techniques*. USA: Sage.
- Çakmak, Z., Kaçar, T., & Bulut, B. (2018). Beşinci sınıf sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının yenilenmiş bloom taksonomi boyutlarına göre analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 8(72), 145-156. https://jasstudies.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=348001200_10-%C3%96%C4%9Frt.%20Turan%20Ka%C3%A7ar.pdf&key=28903
- Demir, P. (2015). *Yenilenmiş Bloom taksonomisine göre 2005 yılı sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımlar ve seviye belirleme sınav soruları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Doğan, Y., & Torun, F. (2018). Sosyal bilgiler ders kitapları nereye doğru gidiyor?. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 4(2), 111-125. <https://doi.org/10.34137/jilses.491670>
- Eker, C., & Kuuk, Ö. (2020). 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların güncelleştirilmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi. *Turkish Studies-Education*, 15(1), 113-125.
- Elbay, S. (2023). *Sosyal bilgiler kazanımlarının ve ders kitaplarındaki soruların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Ertürk, S. (1982). *Eğitimde "program" geliştirme*. Meteksan.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., & Öztürk, S. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitabı 5*. MEB.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutcu, M. Özerdoğan, P., & Aygün, S. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitabı 7*. MEB.
- Gültekin, M. & Burak, D., (2019). 4. Sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının Bloom ve revize Bloom taksonomilerine göre incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(18), 121-140. <https://doi.org/10.31834/kilissbd.597408>
- Harut, S. B. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitabı 5*. Ata.
- Kardaş İşler, N. (2023). İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve yenilenmiş Bloom taksonomisi kapsamında incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 472-486. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1129679>
- Kaya Öksüz, G. (2024). *Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki ünite değerlendirme sorularının Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kayacan, F. (2021). 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan soruların revize edilmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Kaymakçı, S., & Ata, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgilerin doğasıyla ilgili görüşleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 35-64. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/179031>
- Kılıç, A., & Seven, S. (2002). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Pegem A.
- Koç, E. S., & Öntaş, T. (2020). A comparative analysis of the 4th- and 5th-grade social studies curriculum according to revised Bloom taxonomy. *Cypriot Journal of Educational Science*, 15(2), 292-304. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1262219.pdf>

- MEB, (2018). *Ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliği*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605.pdf>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. USA: Sage.
- Näsström, G. (2009). Interpretation of standards with Bloom's revised taxonomy: a comparison of teachers and assessment experts. *International Journal of Research & Method in Education*, 32(1), 39-51. <https://doi.org/10.1080/17437270902749262>
- O'leary, Z. (2004). *The essential guide to doing research*. London: Sage.
- Önlen, M., Tatan, M., & İbret, B. Ü. (2020). 2005-2018 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 5., 6. ve 7. sınıf kazanımlarının yenilenen Bloom taksonomisine göre karşılaştırmalı analizi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, V(I), 1-13. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1131994>
- Özçelik, D. A. (2016). *Ölçme ve Değerlendirme*. Pegem.
- Özdemir, S. M., Altıok, S., & Baki, N. (2015). Bloom'un yenilenmiş taksonomisine göre sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 363-375. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/40a.soner_mehmet_ozdemir.pdf
- Özkaral, T. C. (2019, Ekim). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan soruların üst düzey düşünme becerileri açısından değerlendirilmesi. II. Uluslararası Coğrafya Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Eskişehir.
- Sönmez, V. (2020). *Program geliştirmede öğretmen el kitabı*. Anı.
- Suna, E., Şensoy, S., & Özer, M. (2021). Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ölçme ve değerlendirme alanında atılan güncel adımlar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, 12(23), 51-76. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1614132>
- Şahin, E. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitabı 6*. Ankara: Anadol.
- Tindall, L. C. (1996). *A comparison of teaching social studies using a traditional textbook approach versus using a literature based approach*. [Unpublished Master Theses], Mercer University.
- Tüysüz, S. (2021). *İlkokul sosyal bilgiler 4*. Ankara: Tuna.
- Witkovsky, V., & Frollo, I. (2020). Measurement science is the science of sciences – there is no science without measurement. *Measurement Science Review*, 20(1), 1-5. <https://www.measurement.sk/2020/msr-2020-0001.pdf>
- Yaşar, M. (2020). Ölçme ve değerlendirme ile ilgili temel kavramlar. S. Tekindal (Ed.), *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme* içinde (s. 9-40). Pegem.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., & Yılmaz, M. (2021). *Sosyal bilgiler ders kitabı 6*. MEB.
- Yiğit, H. (2021). *1998-2019 yılları arasındaki sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanımının incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Yurdabakan, İ. (2012). The effects of Bloom's revised taxonomy on measurement and evaluation in education. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 11(2), 327-348. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223334>

Extended Abstract

Measurement and evaluation are essential components of scientific research, allowing for the observation and concretization of phenomena to achieve a more advanced understanding (Witkovsky & Frollo, 2020). Measurement is often regarded as a prerequisite for evaluation (Yaşar, 2020). In the field of education, measurement and evaluation play a critical role in assessing whether intended behaviors have been achieved. They provide objective data collection and analysis to determine the effectiveness of systems and guide instructional processes (Suna, Şensoy, & Özer, 2021). Social studies, a discipline aimed at fostering active, creative, democratic, and contemporary individuals by integrating knowledge from various disciplines, relies

heavily on measurement and evaluation methods to assess students' achievements in cognitive, affective, and psychomotor domains (Kaymakçı & Ata, 2012). Instructional programs, particularly in social studies, prioritize cognitive skills, often emphasizing upper-level thinking skills such as analysis, synthesis, and evaluation. These skills are particularly relevant to social studies curricula, where questions that encourage higher-order thinking are essential. Bloom's Taxonomy (BT), first introduced by Benjamin Bloom in 1956, classified educational objectives into a hierarchical structure, emphasizing the cognitive domain with six levels: knowledge, comprehension, application, analysis, synthesis, and evaluation (Anderson et al., 2001). Over time, the Revised Bloom's Taxonomy (RBT) emerged as an update to reflect changes in education and societal needs, classifying learning objectives into two dimensions: Knowledge (factual, conceptual, procedural, and metacognitive) and Cognitive Processes (remember, understand, apply, analyze, evaluate, create) (Anderson et al., 2010). Numerous studies have applied RBT to social studies curricula, revealing an emphasis on lower-order cognitive skills like remembering and understanding, while higher-order skills such as creating and evaluating are less frequently targeted (Demir, 2015; Özkara, 2019). Additionally, analysis of social studies textbooks shows that unit assessment questions are predominantly focused on these lower-order cognitive processes (Bayer, 2019; Ceylan, 2019). This imbalance highlights the need for further integration of higher-order thinking skills to foster critical thinking and problem-solving abilities in students. This study aims to analyze unit assessment questions in social studies textbooks across different grade levels following the RBT. By examining how these questions are distributed across the knowledge and cognitive process dimensions of the RBT, this research seeks to provide insight into the focus of social studies curricula. The study employs a qualitative research approach, using document analysis as the. Document analysis is widely recognized for its systematic review of written materials to gain a deep understanding of the researched phenomena (Yıldırım & Şimşek, 2018). This method was applied based on O'Leary's (2004) document analysis framework, with textbooks for the 2021-2022 academic year sourced from the MEB and official educational platforms, such as EBA. The data sources consist of eight textbooks, covering grades 4 through 7. These were selected based on the 2759th issue of the MEB's Official Gazette, which lists approved textbooks for the 2021-2022 academic year. The collected textbooks were examined in detail, verifying their validity and relevance. For the analysis, the descriptive analysis method outlined by Corbin and Strauss (2014) was used. This method organizes and interprets data according to predefined themes, allowing for a structured examination of the research questions (Yıldırım & Şimşek, 2018). All unit assessment questions in the selected textbooks were coded based on the RBT framework, and reliability was ensured through independent reviews by the primary researcher and a social studies education expert. The coding reliability, calculated using the formula proposed by Miles and Huberman (1994), revealed a high agreement rate of 94.95%, indicating consistency between the coders. In recent years, despite the development of numerous visual, auditory, printed, and digital educational materials, textbooks remain the primary resource in classrooms (Woodward, 1993; Doğan & Torun, 2018, p. 112). Textbooks are preferred over other teaching tools because they concisely convey the curriculum, maintain educational consistency, adhere to government standards, provide primary and secondary sources, and are regularly updated to meet contemporary needs (Doğan & Torun, 2018, p. 112). They also form the basis for assessments and tests (Schug, Western, & Enochs, 1997; Doğan & Torun, 2018, p. 112). Furthermore, textbooks are used as a tool to supervise teachers (Elliott, 1992; Armbruster & Ostertag, 1993; Doğan & Torun, 2018, p. 112). In developing countries, textbooks are often the only teaching tool for teachers and the primary learning material for students. In Turkey, textbooks used in primary and secondary schools are prepared under the supervision of the Ministry of National Education (MEB), adhering to the regulations concerning content, language, teaching methods, assessment, and design criteria, and are approved by the Board of Education and Discipline (MEB, 2018). The constructivist approach, which has been adopted in recent years, emphasizes the active role of the student in the learning process and encourages alternative assessment methods beyond traditional ones (Yurdabakan, 2012). The Revised Bloom's Taxonomy (RBT) provides a useful framework for analyzing educational materials and fostering critical thinking skills (Näsström, 2009). This research aims to analyze the unit evaluation questions in social studies textbooks in accordance with the knowledge and cognitive process dimensions of the RBT. The findings of the study reveal that in the fourth-grade social studies textbooks published by Tuna Publishing, more than half of the 198 unit evaluation questions are related to factual knowledge, followed by conceptual knowledge, while no questions could be associated with metacognitive knowledge. In terms of cognitive processes, the majority of the questions were classified under the "remember" dimension. This suggests that most of the questions are aligned with the lower levels of cognitive thinking (Koç & Öntaş, 2020; Elbay, 2023; Kardaş İşler, 2023). Similarly, for fifth-grade social studies textbooks published by Ata and MEB Publishing, most of the unit evaluation questions were found to focus on factual knowledge, with very few questions addressing higher-order cognitive processes such as application, analysis, and creation. Studies by Çakmak, Kaçar, and Bulut (2018), as well as Bayer (2019), have yielded similar results, indicating a focus on lower-level cognitive skills in fifth-grade social studies textbooks. These findings align with the results of other research, such as that by Büyükalın Filiz and Baysal (2019) and Koç and Öntaş (2020). For the sixth-grade textbooks published by Anadol and

MEB Publishing, the unit evaluation questions were also mostly centered on factual knowledge, with limited coverage of higher-order cognitive skills such as analysis, evaluation, and creation. Similar findings were observed by Büken and Artvinli (2021) and Bayer (2019), who found that textbooks in this grade focus more on basic knowledge transfer rather than promoting higher-order thinking skills. Finally, for seventh-grade social studies textbooks published by MEB1, MEB2, and Ekoyay Publishing, the majority of unit evaluation questions were again found to be concentrated on factual knowledge, with a limited focus on the cognitive processes of application, analysis, evaluation, and creation. Artvinli and Kıyanççek (2019) and Ceylan (2019) similarly found that seventh-grade social studies textbooks emphasize lower-level cognitive skills, consistent with the findings of this study. In conclusion, the study suggests that despite the emphasis on higher-order thinking skills in the curriculum, social studies textbooks across various grades primarily focus on lower-level cognitive processes. Therefore, there is a need to revise the textbooks to better align with the constructivist approach and promote higher-order thinking skills. In this study, recommendations have been provided for ensuring that unit evaluation questions in social studies textbooks are balanced according to the RBT, expanding the analysis to include all questions in the textbooks, employing various taxonomies, and examining pre-lesson and mid-lesson questions according to the RBT.